HRVATSKI DOMOBRAN broj 4/97

MOJ KRIZNI PUT

1945. godina

OD ZAGREBA DO BLEIBURGA I NATRAG DO APATINA - PJEŠICE

DA SE NE ZABORAVI

Stjepan Dragičević

Rođen sam 1926. godine u Začretju (Hrvatsko zagorje) i kad sam 1944. godine navršio 18 godina života, pozvan sam u vojsku. Došao sam u Zagreb i tu sam raspoređen u vojnu radionicu PTS-a gdje ostajem do kraja rata tj. do 6. svibnja 1945. godine, kad je počelo već dobro poznato masovno povlačenje iz Zagreba i Hrvatske golemog broja svakovrsne vojske i civila, bježeći pred "oslobodiocima".

Da te povijesne, i za hrvatski narod tragične događaje, ne bih zaboravio, ja sam poslije rata, na odsluženju vojske u Somboru, potajno napisao jedan kratak dnevnik (potajno i kratko zato, jer da mi je to slučajno pronađeno, stajalo bi me glave). Dnevnik bih tada bio znatnije, detaljnije i opširnije napisao, da sam se usudio, pa ću ga sada ovdje doslovce prepisati i sjećanje dopuniti:

Zagreb, 6. svibnja 1945.
Istog dana doživio sam najveći vojnički doživljaj i povlačenje iz grada Zagreba. Pod grmljavinom miniranih i zapaljenih barutnih i ostalih magazina i uz štektanje strojnica i ostaloga raznog oružja, sa suzama u očima napuštajući nezaboravljenu remenarsku radionicu PTS-a i Crnatkovu ulicu (u Domu "Lokomotive" bila je ta radionica), prošli smo još jednom kroz ulice Zagreba i navečer se ukrcali u vlak i krenuli prema Sloveniji pa još sam sebi nisam vjerovao što se događa. Dopunjujem: nas trojica iz radionice ukrcali smo se na Zapadnom kolodvoru na otvorene teretne vagone u kojima su se već nalazili ukrcani ranjenici PTS-a, čekajući da vlak krene prema Sloveniji. Kasno u noć, polagano smo krenuli i kad smo se nalazili negdje u Kustošiji, na Grmošćici je bila takva eksplozija da su nam se gumbi na bluzama i košuljama trgali. Toga se još danas stariji stanovnici tog dijela sjećaju. Reklo se tada da to Nijemci miniraju skladište municije... Mi opet stojimo. Neprekidno prolaze njemački transportni i oklopni vlakovi, a mi tek ujutro drugog dana stižemo u Zaprešić. Dakle cijelu noć od Zagreba do Zaprešića...

Savski Marof, 7. svibnja 1945.
Stigli smo ovamo vlakom. Ja i moji nezaboravljeni drugovi Bajs i Klasić odlučivali smo da li da idemo kući u pravcu kojim smo pošli. Vratili smo se natrag u Zaprešić i čekali vlak za Zagorje. Dan je dug, čekanje je dosadno, neprijateljski lovci nas neprekidno napadaju, grmljavina teških topova s juga i istoka sve se više čuje, te nema vremena više čekati, treba krenuti dalje. Kako izgledaju prilike i vijesti koje smo čuli, odlučili smo da konačno stupimo u nebrojenu kolonu i pješice krećemo na dalek i težak put; cilj je Celje. Dopuna: U Zagorje iz Zaprešića vlakom kući nismo mogli jer su svi vlakovi vozili samo prema Zidanom Mostu, a skupine vojnika Zagoraca vraćale su se uz prugu iz Zagorja, pješice natrag s viješću da se ne može ići na to područje, jer da partizani bez milosti sve svlače i ubijaju... Osim toga, kružila je medu nama vijest da se idemo predati Englezima, a oni će odmah zaratiti s Rusima i mi ćemo se, kao njihovi vojni saveznici, vratiti natrag u Hrvatsku. I tako smo u koloni pješice krenuli prema zapadu. Stižemo u mjestu Pušća i tu noćimo. Već dva dana nismo ništa jeli.

8. svibnja 1945.
Još je noć, rakete toliko rasvjetljavaju noć da se ne razlikuje od dana. Zadnji koraci koračaju po hrvatskom tlu. Prije podne prešli smo granicu Hrvatska - Slovenija kod Bizeljskog. Razišao sam se s mojim nezaboravljenim drugovima iz radionice, još imam jednog i to Klasića (iz Krapine), s

kojim krećem dalje preko nekoga visokog brda s kojeg se još jedanput ogledamo na hrvatska brda i doline i razmišljamo si kako je u Zagrebu. U Podsrijedi nas opet napadaju neprijateljski lovci; stigli smo umorni u manje nepoznato mjesto, tu noćimo. Dopuna: To visoko brdo bilo je Sveta Gora na Bizeljskom. Na Bistrici ob Sutli dobili smo tek nakon tri dana nekakve rijetke juhe od jedne domobranske jedinice u povlačenju. Na večer smo u Podsrijedi u jednoj kući dobili ‚žgance za malo duhana..., a to manje nepoznato mjesto, gdje smo noćili je Kozje.

9. svibnja 1945.
Pokret je bio vrlo rano (iz Kozja), stižemo u Andenburg (tadašnji njemački naziv za Šentjur) ispred Celja, skuplja se naša kolona. Nijemci su napustili vlak s hranom što je palo u naše ruke i što nam je potrebno. Prilike izgledaju dosta loše, ovdje noćimo. Silne njemačke kolone cijelu noć su u pokretu i povlačenju s Istoka tako da je cesta posve zakrčena.

Andenburg, 10. svibnja 1945.
Njemačka je kapitulirala, odlučivala se naša sudbina. Vidim prvog druga partizana koji prolazi medu nas. Opet su mi suze u očima. Odluka je pala. Idemo preko Celja dalje, spavati nema vremena. Kolona se ne zaustavlja. Taj partizan bio je na zarobljenoj njemačkoj trokolici, a navodno, preuzimao je zarobljenu njemačku kolonu. Kada smo išli preko Celja, šačica domaćih partizana u Celju odvajala je Nijemce od nas, jer su se sada oni s nama povlačili, a našu hrvatsku vojsku se nisu usudili zaustavljati...

Pješačili smo brzim korakom cijelu noć, prošli preko Velenja za Slovenj Gradec.

11. svibnja 1945.
Idemo preko duge klisure, prešli smo glavninu kolone i idemo skoro na čelu, stižemo u Slovenj Gradec i idemo dalje, tu se kolona zaustavlja, tu noćimo. To je bilo pred Dravogradom.

12. svibnja 1945.
Nalazimo se ispred Dravograda, kiša pada, naprijed se ne ide, ložimo vatru i kuhamo za jelo tko što ima. Čujemo svašta, ali u ništa nije vjerovati. Tu smo stajali cijeli dan, naši parlamentarci vodili su u Dravogradu pregovore s partizanima da nas puste milom ili silom u Austriju. Jedna crnogorska četnička obitelj u povlačenju, kuhala je žgance pa su i nas dvojicu ponudili, valjda vidjevši da smo tako mladi i gladni. Uz to, taj mi je četnik dao za uspomenu 500.000 grčkih drahma, čuvam tu novčanicu još i danas, a da ga mogu pronaći, ako je živ, vratio bih mu danas za ono malo žganaca pečenog odojka... nakon točno 45 godina.

13. svibnja 1945.
Još smo na istom mjestu, prijepodne sunce sja divno, opasnost traje. U dva sata popodne zagrmi sa svih strana svakovrsno oružje. Idemo na desnu kotu. Čelo se probija naprijed, mi se povlačimo s desnog boka natrag u dolinu gdje ćemo noćiti. Jedinice PTSa i ostale razne jedinice neprekidno vode borbu. Spavati se ne može, noć je rasvijetljena...

14. svibnja 1945.
Budnicu su odsvirali teški bacači, borba traje, idemo naprijed, kroz Dravograd se ne može proći. Skrećemo lijevo preko neke vode gdje smo najviše obasuti neprijateljskim strojnicama. Nailazimo na neko manje mjesto (to je bilo Ravne na Koroškem) gdje je bilo nešto malo za jelo da se ponese sa sobom. 10 je sati prije podne. Izvidnice se vraćaju i javljaju sumnjivo primijećena mjesta i kretanja. Već oko 11 sati čuje se prva pucnjava. Za kratak čas otvorila se sa svih strana strahovita pucnjava. Naše nepregledne vojske stupaju u borbu s kojima i ja idem na jedno visoko brdo gdje smo jako žedni naišli na izvor hladne vode. Borba je sve žešća, svakovrsno lako i teško oružje tako udara da pada lišće s drveća, kuće gore, kamioni gore s jedne i druge strane, tako se već zadimilo da se dan pretvara u noć. Neprijatelj se više ne nalazi u našoj blizini. Sjedimo u jednoj rupi na velikom brdu i hladnokrvno promatramo to što nam se pričinja samo kao san. 6 je sati popodne, borba je prestala, sve je u pokretu, prevalili smo još 5 km, tu noćimo. Samo dopunjujem: Ovo je bila

posljednja velika bitka u Poljani pred austrijskom granicom u II. svjetskom ratu u Europi. Tu su partizani i Bugari pokušali zadržati naše snage da se ne probijemo do Engleza, ali u tome nisu uspjeli, jer hrvatska vojska, suočena s neminovnom smrću, išla je na sve ili ništa i samo se vikalo: "Pogini rade na jurišu, nego da te poslije partizani mrcvare". Kad smo nešto kasnije tuda prošli, gdje se još sve dimilo, medu mnogobrojnim poginulima, vidio sam mrtve partizane, Nijemce, domobrane, ustaše, Čerkeze, Bugare itd. Onih 5 km što smo tada još prošli, bilo je upravo preko austrijske granice do poljana pred Bleiburgom gdje su nas dočekali engleski tenkovi.

15. svibnja 1945.
Nalazimo se ispred Bleiburga na austrijskoj granici. (Ja sam napisao Klagenfurt, jer se tada samo govorilo o Klagenfurtu kao našem cilju proboja). Lijep je dan, sunce divno sja kroz čije zrake vijuga dvanaest zrakoplova i spuštaju se na jedan metar visine (?) nad nama, Izgleda da će ovo biti najznačajniji dan za nas. Oko nas sa svih strana već se nalazi čelični obruč koji će odlučiti našu sudbinu. Oko 2 sata popodne, ja i moj drug Klasić tek ručak kuhamo (komad konjskog mesa s ubijenog ili uginulog konja, s kojeg smo skidali posljednje ostatke mesa mi i muhe) koji nismo stigli skuhati, kad opazimo da se na našem vrhovnom zapovjedništvu više ne vije hrvatski barjak, već bijeli, znak predaje i plačući se dovikuje i grmi glas od jednog do drugog (jedina veza u tim trenucima) "Javi dalje, zabranjeno pucanje, bacaj oružje!" Ovaj trenutak ne mogu opisati. Ispraznio sam pušku i položio je na zemlju, raspasao sam se i opasač bacio. Podignem glavu prema nebu i tiho u sebi govorim: Bože, hvala ti što si me sačuvao u ovom najvećem ratu koji čovječanstvo pamti i u kojem je ovaj čas zadnja sila odložila oružje i predala se na milost i nemilost svojoj sudbini.

Spustila se gusta svibanjska kiša po nama kao da nas Bog blagoslivlje, jer polazimo na još jedan put kojem ne znamo cilja ni sudbine. Treba skinuti sa sebe svaku značku i krenuti naprijed gdje se iz nepregledne mase razilazimo i krećemo na više strana. Ja i Klasić nalazimo se već u koloni koja kreće prema Mariboru. Stiže nas noć, zaustavljamo se, odmaramo i noćimo... Sada dopr~njujem: Kada je pala odluka da nas Englezi neće primiti u svoje zarobljeništvo, mnogi stariji i iskusniji vojnici odmah su birali bolje šmajsere i rekli da se u manjim skupinama, bez organizirane borbe, pod okriljem noći, probijaju dalje na Zapad. Razoružavanje su obavljali partizani, a Englezi su samo s tenkova promatrali. Partizana je tu bilo razmjerno malo i jedva da su nas uspjeli svrstavati u kolonu i odmah usmjeravati prema Dravogradu cestom koja vodi po austrijskoj strani. Pala je noć. Stali smo uz cestu kraj neke rječice. Nastala je grobna tišina, samo je jedna skupina ustaša zapjevala: Daleko mi je biser Jadrana, daleko mi je moj rodni kraj. Tako je toga dana 15. svibnja 1945. godine tragično završilo jedno povijesno razdoblje nesretnoga hrvatskog naroda. Tu će sada početi za nas pravi KRIŽNI PUT, za sve nas koji smo se odlučili vratiti doma, i za one koji su na prevaru nasjeli da nam se neće ništa dogoditi jer je rat završen... Na onom mjestu pred Bleiburgom gdje sam se ja predao, nije bio opisani pokolj, valjda zato što su tu bili Englezi i pred njihovim očima su jako pazili kako postupaju s nama. Čak su nam govorili "druškane"... Pokolj nad nama počeo je već drugi dan čim smo kod Dravograda prešli Jugoslaviju, i trajao je masovno ili pojedinačno više mjeseci u kolonama smrti sve do bugarske granice. Ja ću o tom putu spominjati samo ono što sam vidio ili doživljavao na cca 100 metara ispred ili iza mene u koloni...

16. svibnja 1945.
Idemo preko nepoznatih manjih mjesta uz Dravu prema Mariboru (cestom Dravograd - Maribor) i već izgledamo kao pravi zarobljenici, jer nema više slobode, idemo u koloni uz jaku pratnju partizana koji sve lošije postupaju s nama. Opet odmor i spavanje. Kakvo spavanje? Cijeli dan pješačenje bez hrane i vode, a po noći udarci cokulama i pretraživanje tko ima sat ili još kakve-takve cipele. Davaj to bez riječi! ...

17. svibnja 1945.
Opet idemo dalje, još tu na mjestu sastao sam jednog mladića šegrta (učio je zanat u vojnoj radionici) iz radionice koje se opet sjećam. Još imam primu (imali smo u Zagrebu tamburaško društvo) u koju sam presvirao, sproveo lijepih časova i razveselio se u ostavljenom Zagrebu, u koju bih još jedanput htio zasvirati i biti sretan sa svim mojim drugovima. Ali, sudbina ne dopušta. Jedan

mi je Bugarin uzeo primu, glave bi me stajalo da mu je odmah nisam dao... Više nemam nikakve prtljage, gurnem ruke u džep, kapu navučem na uha i idem dalje po kiši, bez odmora, kuda nas tjeraju.

18. svibnja 1945.
Ovo mi je jedan od najtežih dana do sada. Po najvećem suncu trčeći nekoliko kilometara prema Mariboru i po Mariboru kroz same ulice grada, bez vode i hrane stigao sam u logor gdje sam morao odbaciti još svaku malu preostalu sitnicu i prijeći na drugu stranu u prvu skupinu gdje sam bio u 12.zarobljeničkom bataljonu. Vode sam se dočekao u 1 sat u noći i mirno nastavljamo spavanje. Dopunjujem: Prije ulaska u logor koji je formiran na nogometnom igralištu i u krugu obližnje kasarne, kolona je bila zaustavljena, a kraj nas tjerali su zarobljene časnike u koloni po jedan i to trčeći tako da im je na leđima izbijala sapunica od silne vrućine i tko zna kako su već dugo morali trčati. Bilo je tu i starijih i punašnijih ljudi, no bilo je tužno vidjeti te očajnike, do jučer časnike hrvatske vojske, a sada već mučenike za svoju Hrvatsku. Prije ulaska u logor morali smo odbaciti sav novac (kune) i svu ostalu prtljagu, ako je još netko uopće i nešto imao, tako da su uz cestu stajale hrpetine novca i ostalih osobnih sitnica. U krugu vojarne bila je pumpa za vodu i naravno da se čekalo i cijelu noć da bi se došlo do vode koju nismo pili već dva dana, tj. poslije one iz Drave kod Dravograda koja je nosila ljudske i konjske leševe. No žeđ ne pita...

19. svibnja 1945.
Jutro je svanulo, dižem se iz prašine sav prašan i skoro neću ni da se isprašim već gledam svuda okolo da bih vidio ima li nešto jela ili bar vode za piće. Počelo je grijati toplo svibanjsko sunce, a to čovjeka još bolje ogladni i ožedni, ipak smo danas dobili 10-ca po kilu kruha (bio je to njemački vojnički kruh crni tzv. cigla, jer je bio takvog oblika, a po ukusu - tko zna koliko već dana star...) i već sam se naviknuo na logor. Dolazi večer, ima nas već oko 30 domaćih (iz kotora Krapine), složimo se ko šibice u prašinu i spavamo kao da je sve u redu... Dopunjujem: Taj smo dan dobili zapovijed da se grupiramo po kotarevima, pa se cijeli dan u sveopćem kaosu čulo samo dozivanje: npr. kotar Bjelovar - tu, kotar Jaska - ovdje, kotar Krapina - ovdje itd. To je bilo organizirano zato tako, da bi lakše pronalazili već dobivene direktive za odabiranje i odvođenje na strijeljanje...

20. svibnja 1945.
Ovog dana nije bilo ništa naročito, osim gladi i rasporeda! Evo kakav je to bio raspored: onako kako smo se grupirali po kotarevima, prilazili smo stolovima za kojima su sjedili "suci", većinom su to bili komesari i partizanski oficiri, upravo onako kako je to u filmu Fabijana Šovagovića prikazano "Sokol ga nije volio". Svaki od nas morao je odgovoriti na pitanje koje je godine rođen, u kojoj je jedinici i kako dugo služio vojsku. Ti su podaci bili dovoljni da bi se tu odmah na licu mjesta izrekla presuda - za trinaesti bataljon tj. za strijeljanje... Da netko ne bi eventualno dao krive podatke, bilo je nekoliko zarobljenika odmah ubijeno, jer "nisu rekli istinu" o jedinici kojoj su pripadali! Rođeni 1926. godine i mlađi, ovdje u Mariboru nisu određeni za strijeljanje, pa sam tako i ja tu ostao živ. Rođeni 1925. godine i stariji, odmah su odvođeni na likvidaciju. Formirana je grupa za grupom i, opkoljeni jakom pratnjom, odvođeni su tada (za nas) u nepoznatom pravcu. Već smo tada čuli da s njima "zatrpavaju" protutenkovsku grabu u blizini Maribora. Osim toga, prije polaska u nepoznato, morali su odložiti sve sitnice, ako su još nešto imali, pa tako sada i žlice i porcije za hranu, a kada to čovjeku više ne treba, onda je poznato kakva ga sudbina čeka... Tako je meni jedan ustaški rojnik iz Krapine (prezime sam mu davno zaboravio) dao prije presude dvije maramice, dva brijaća sapuna i malo duhana, rekavši da mu ja to sačuvam, jer da će to njemu vjerojatno uzeti, a meni ne, pa ću mu ja to već kasnije vratiti. No, nikada ga više nisam vidio. Otišao je u jedan od hrvatskih Katyna kamo su otišla i trojica mojih susjeda (Majsec, Vidović i Zubić) svi iz kotora Krapine. Koliko se sjećam, od nas 30, što smo se skupili iz tog kotora u logoru Maribor u tim danima, oko 10 nas je samo pošlo na marš smrti dalje iz Maribora. Mi koji smo na ovom prvom suđenju privremeno pošteđeni od likvidacije, prebacivani smo na drugu stranu ceste, a na onu stranu su stizali novi, još neraspoređeni zarobljenici. Tako je prošla već ta prva masovna likvidacija hrvatskih zarobljenika u Mariboru 20. svibnja 1945. godine, a da gospoda Englezi nisu znali (?) što se po hitnom postupku sa zarobljenicima događa. "Traka" izručivanja i likvidacije funkcionirala je

izvanredno brzo. Naše brojno stanje sasvim sigurno se prepolovilo, jer prije selekcije bilo nas je toliko da smo jedva imali mjesta leći, a sada se logor razrijedio, pa se čak vidi po zemlji i ljudskih leševa, bilo da su umrli od gladi i iznemoglosti, ili su ih ubijali partizanski stražari ili komesari zbog "greške u koracima". Za nas je ubojstvo zarobljenika postala svakodnevna pojava, pa se, osim muha, na mrtve oko nas ni ne obaziremo.

21. svibnja 1945.
Sastao sam se ovdje u logoru s Dragom Šestakom. On je iz Osijeka. Rođen je 1927. godine i već je bio 1944. u vojsci PTS-a kad sam ja došao u vojsku i bio mi je prvi pretpostavljeni. S njim sam se malo bolje upoznao i vodio sam ga u Zagorje svojoj kući na Spasovo. Prisjećamo se da smo baš na današnji dan prije godinu dana bili u divnom Hrvatskom zagorju, a sada smo ovdje cijeli dan bez mrvice kruha i kapi vode. Ubijen je kod svog rodnog Osijeka u pokušaju bijega iz kolone...

22. svibnja 1945.
Danas je pala jaka kiša pa smo se napili nalovljene kišnice. Dobili smo opet malo kruha i to je hrana za cijeli dan. Čujemo da je sutra pokret za Zagreb. Odmah zaboravljamo sve patnje, legnemo u blato na spavanje i teško očekujemo sutrašnji dan.

23. svibnja 1945.
Osvanuo je lijep svibanjski dan. Oko 9 sati formira se kolona i krećemo prema Ptuju, napuštajući nezaboravljeni logor u Mariboru. Pod večer stižemo u blizinu Ptuja i tu noćimo. Za večeru smo dobili krupicu. Ne znam otkuda se smogla ta hrana. No, to je bilo sve što smo nakon onog "cigla" kruha dobili u Mariboru. Partizani nas pretražuju, skidaju s nas bolje vojničko odijelo, cipele, a mi moramo obući njihove dronjke...

24. svibnja 1945.
Krećemo dalje prema Varaždinu (mašta radi) i čujemo da ćemo mi iz varaždinskoga vojnog okruga ostati u Varaždinu. Stižemo u blizinu Varaždina i tu noćimo. Hrana za taj dan: po 30-orica smo dobili jedan kruh za večeru... Kako pravedno podijeliti jedan kruh na 30 posve izgladnjelih mladih ljudi? Jedan bi ga sam pojeo i ne bi bio sit. Dogovorili smo se i kruh smrvili na sitne mrvice i "pričestili se".

25. svibnja 1945.
Krećemo dalje iz Varaždina prema Ludbregu. Mi, varaždinski vojni okrug, nismo ostali u Varaždinu kako smo se nadali. Ostali su samo oni Varaždinci koji su pokušali istrčati iz kolone, prolazeći pokraj svojih sela i kuća, da bi preuzeli od svojih roditelja hranu koju su im pripremili, znajući već kakva glad i teror vlada u kolonama smrti. Svaki onaj tko je pokušao istrčati iz kolone, bio je rafalom iz šmajsera pokošen. Takav sam primjer vidio u Petrijancu kod Varaždina. Stižemo do Koprivnice i tu noćimo. Kiša pada cijelu noć, a mi spavamo na livadi, gotovo u vodi i bez večere. O večerama uvijek govorim samo zato, jer po danu gotovo nikada nismo dobivali ništa za jesti, osim predvečer, kada je kolona zaustavljena, ako smo dobili!? Da spavamo u vodi to je normalno, jer ako cijelu noć pada kiša, razumljivo je da voda stoji na livadi, a mi moramo ležati pod kišnim nebom, bez ikakve podloge i pokrivača. Nitko ne smije stajati da ne bi pokušao pobjeći u noć, pa se tako kadgod oglasi mitraljez... Treba naglasiti, da smo onako pokisli i promrzli zaudarli kao trulež, dok nije došlo sunce i osušilo nas i ogrijalo. Dakle po kiši zima, a po suncu vruće...

26. svibnja 1945.
Idemo dalje preko Koprivnice do Virja. Tu noćimo. Noć je bila "ugodna", ali po danu sam pao u nesvijest od vrućine i žeđi, jer smo tu stajali cijeli dan. Opet je bilo nekakvo pretraživanje medu nama. Odabrane su odvodili prema Dravi - bez povratka... Kako smo već očajno iscrpljeni, cijeli dan na suncu bez vode i hrane, bili smo prisiljeni sa žlicama kopati na livadi jame, ne bi li pronašli izvor vode, i pronašli smo, samo je trebalo poklopcem od kreme ili žlicom crpiti kapi vode i tako produžiti život za sat ili dva. Napomena: Tu u originalnom dnevniku imam nešto pobrkano, pa to danas ne mogu rekonstruirati.

27. svibnja 1945.
Idemo dalje preko Đurđevca do Pitomače. Tu opet noćimo. Pratnja je vrlo drska prema nama. Izgleda da nas je preuzela neka jedinica koja nije imala nimalo milosti prema nama. Moramo ići po 4 u koloni, ako se pomiješa peti, strijeljaju ga. Stariji Podravci po naseljima kuda smo išli, gledajući nas već kao izmučene ljudske nakaze, plaču nad našom tragedijom, bacaju nam klipove kukuruza, jer kruha valjda više nisu imali. Ja sam ulovio jedan klip i to mi je produžilo život za par dana, a i mojim kolegama, kojima sam isto davao zrno po zrno kukuruza. Događalo se da su partizani takve pojedince, koji su se usudili baciti nam u kolonu kakav zalogaj hrane, hapsili i uvrštavali u kolone i tjerali ih dalje s nama. Osim toga, u nezamislivim nehigijenskim uvjetima, u kojima smo "živjeli", bili smo puni ušiju, svraba, zavladale su crijevne bolesti, tifus, proljevi (a kako ne bi - kakvu smo vodu pili). Tako oboljelima, život je produžen samo za dan - dva. Tko je iznemogao i nije više mogao ići dalje, toga su ubijali i ostavljali uz grabu. Nikoga živog iza kolone nisu ostavljali. Pojam o kakvoj liječničkoj pomoći tada nije postojao. I tako kolona smrti biva sve kraća...

28. svibnja 1945.
Ovaj datum nisam opisao u dnevniku. I tu sam nešto pobrkao s danima.

29. svibnja 1945.
Idemo dalje preko Staroga Gradca, Bukovice do Virovitice, gdje su mi ostala ležati dva druga - Klasić i Maks Frdelja (iz Zaboka). Dopunjujem: Sunce je strahovito peklo pred kišu i kolona se zaustavila na sajmištu u samoj Virovitici. Odmarali smo se oko jedan sat i pala je komanda: "Diž'se u kolonu okret! Mater vam j... ustašku!" Pošto se onako umorni nismo mogli brzo ustajati, mlatili su nas kundacima kud su stigli, pa je tako Mato Klasić dobio udarac preko glave, Frdelja po ramenu i obojica su ostali ležati na zemlji. Ja sam ih pokušao podići i hrabriti, znajući što ih čeka ako ne nastave put u koloni. Međutim, ja sam i sam bio već toliko oslabio i iznemogao da im ništa više nisam mogao pomoći već ih ostaviti i prepustiti sudbini... No, sreća je ipak bila u tome što je ovdje ostalo ležati mnogo nemoćnih zarobljenika, pa ih nisu poubijali. Valjda zbog samih mještana Virovitice, da ne bi vidjeli što "oslobodioci" rade. Ova dvojica ostala su živa i poslije su mi pričali da su im žene sa žlicama stavljale mlijeko u usta i tako ih oporavile i nakon nekoliko dana nastavili su put sa slijedećom kolonom... (Hvala vam drage Hrvatice - Podravke). Ovdje bih samo spomenuo još jedan primjer ljudskog herojstva i kolegijalnosti što se dogodio u koloni smrti, a to je učinila vojna glazba PTS-a Oni su se svi zajedno držali u koloni i kad im jedan kolega, Anton Majstorović, rodom iz Lipika, više nije mogao hodati, nosili su ga na smjenu oko 100 kilometara, samo da ga ne ostave uz grabu... Ostao je živ, umro je u Zagrebu negdje 1975. g. Ovo je svjedočanstvo Matije Vernera iz Zagreba, još sada živog svjedoka... Kolona nastavlja put prema Podravskoj Slatini. Ja idem sada sam od onih 30-tak što smo se okupili u logoru Maribor. S Matom Klasićem sam se još kod Dravograda dogovorio da ćemo se u "gužvama" držati za ruke da se ne izgubimo jedan od drugoga, kako bi, ako koji ostane živ, znao poslije roditeljima reći gdje je završio njihov sin... I još jedan primjer: Jedan momak iz Novog Marofa, prezime sam mu zaboravio, uspio se neopazice zavući u mulj ispod mosta na cesti, kako bi nakon odlaska kolone pobjegao, ali jok! Partizani su na kraju kolone pregledavali i ispod mostova da netko ne ostane... i tako njega pronašli. Dva dana su ga sa kaznu ganjali trčeći pored kolone. Kad više te patnje nije mogao izdržati legao je potrbuške i molio partizana da ga ubije. Nisu ga htjeli ubiti, samo je time navukao još veći bijes partizana i još veće mučenje. Nakon dva dana izgledao je kao 80-godišnjak. Više ga nismo vidjeli, negdje su ga dotukli! Taj čovjek je u mojoj koloni proživio, valjda, najveće patnje. Na putu od Virovitice do Podravske Slatine uhvatila nas je strašna kiša i tuča. Dobro nam je došlo osvježenje. Vodu smo pili preko maramica. Ta voda bila je kišnica s ceste puna konjskog izmeta, a koliko li tek bakterija? Stižemo do Podravske Slatine. Tu noćimo.

30. svibnja 1945.

Ostajemo cijeli dan u Podravskoj Slatini. U velikim kantama nam se kuha hrana: grah, kukuruz i ostalo što su ljudi skupili da bi nas nahranili. To je bila hrana bez masti, soli, no bolje je i to nego kojekakvo bilje što smo uz cestu trgali i jeli. Sada je opet bio problem u što primiti taj "čušpajz". Porciju još malo tko ima. Ja sam imao poklopac od njemačke čuture i u nj stavio hranu. Mnogi su pružali kape da im u njih sipaju hranu. Tko nije imao više ni kape, pružio je obje ruke i brzo progutao što je ulovio.

31. svibnja 1945.
I danas tu stojimo cijeli dan. Sve što se taj dan značajnije dogodilo bilo je to što je jedan partizan stražar dohvaćao od zarobljenika neke posude i grabio vodu u bunarčiću u blizini i dodavao nam je. Začas je stigao komesar i odmah ga ubio. Otišao je u obližnju kuću i doveo jednog mještanina s lopatom, koji je tog ubijenog partizana odmah iza grma zakopao. Mi, koji smo bili malo podalje od tog događaja, čuli smo da je partizan tu vodu naplaćivao. No kako bilo da bilo, izgubio je glavu samo zato što je na smrt žednima dao vode...

1. lipnja 1945.
Danas je Tijelovo. Idemo dalje na stanicu Podravska Slatina i ukrcamo se u vlak dug oko 20 vagona (to je bila uskotračna Gutmanova željeznica). Mi smo se vozili na otvorenim plato-vagonima kojima se drva prevozila. Da smo išli pješice dalje, bilo bi nam lakše nego na suncu stajati na vagonima, jer su nas toliko natrpali na jedan vagon da nismo mogli sjesti. Na tom putu i na mom vagonu jedan jc zarobljenik umro uz očajan jauk prije smrti. Mi se, kao i obično, više nismo obazirali na to... (Vlak vozi vrlo polagano preko Donjeg Miholjca, Valpova, Belišća i stižemo u Osijek). Tu na sajmištu noćimo.

2. lipnja 1945.
Idemo iz Osijeka dalje, za jelo nije bilo ništa. Idemo preko Drave i pijemo vodu (naravno iz Drave). Idemo preko Bilja. Uz cestu ima tada (murva), to nam je hrana. Pratnja je bolja od one do Osijeka. Stižemo već u noći do Luga, tu opet noćimo. Pratnja je utoliko bolja što nam dopušta da povremeno uz cestu beremo i jedemo dud. Bili su to Bačlije, ne toliko zagriženi partizani kao do sada.

3. lipnja 1945.
Idemo dalje. Stižemo u neko cigansko naselje. Oni nam nude na prodaju nekakvo meso (vjerojatno od uginulih konja). Tuku nas (to je inače po cijelom putu bio običaj, na mostovima se čekalo na tzv. mitnicama i batinama po nama mlatili). Idemo preko Kneževih Vinograda odakle se već fino vidi tihi Dunav. Stižemo u Batinu. Na Dunavu smo se opet napili vode. Idemo preko Dunava (preko tzv. pontonskog mosta). Pojedinci skaču u vodu i utapljaju se, jer se sada po koloni već priča da idemo za Sibir... Kako već danima idemo prema Istoku, a najveća je tajna uvijek bila kamo nas tjeraju. Takav strah od Sibira bio je u ovom trenutku posve opravdan. Idemo dalje prema Bezdanu, uz ceste beremo radič da bismo ga jeli za večeru. Stižemo u Bezdan i tu noćimo.

4. lipnja 1945.
Idemo prema Somboru. Pušači u očaju za cigaretom danima nose na rukama travu da bi se osušila i da bi zapalili "cigaretu". Oko 11 sati stižemo u Sombor, tu dobijemo prvi put po komadić kruha poslije Podravske Slatine. Tu sam u logoru dao jednom Mađaru, civilu, ono malo sačuvanog duhana još od Maribora (što mi ga je dao onaj ustaški vojnik - pogubljen) za komad kruha. Duhana ni cigareta tada nije bilo i tko je to imao skriveno, taj je tada posjedovao "zlato". Ja nisam bio pušač i danas znam često puta ponoviti da me je to spasilo, jer tada je bila jako popularna trampa: ja tebi medu prstima malo duhana, a ti meni komadić kruha. Ja sam sebi produžio život s komadićem kruha, a pušač s par dimova, sasvim sigurno skratio. Tu smo u Somboru prvi puta popisani, do tada o nama nitko nije vodio nikakvu evidenciju. Tko je do tada na tom KRIŽNOM PUTU bilo gdje pao, nitko nije utvrđivao njegov identitet i zato ima bezbroj nestalih u ratnom vihoru... Tu su nas ošišali do kože. Opet je bio nekakav raspored.

5. lipnja 1945.

Rano ujutro krenuli smo za Apatin. Stižemo tamo prije podne (to je bila zadnja "stanica" mojega križnog puta). Tu nas raspoređuju po praznim njemačkim kućama (njemačko stanovništvo koje je već protjerano). Ja sam došao u dvorište u kojem su bili obrtnici. Tu sam našao mnoge moje susjede koji su već prije stigli u Apatin. Kako sam izgledao tada najbolji je dokaz da me moji susjedi nisu prepoznali. Još dok smo na dvorištu stajali u redu radi popisivanja, čim sam opazio susjede odmah sam ih molio za malo kruha i vode. Dobili smo nekakav ručak na prazan želudac ljutu papriku (kad bih se danas u takvu stanju pojavio u bolnici, sigurno bih završio na infuziji). Skuhali smo ono malo preostalih dronjaka što je ostalo od odjeće, da bismo uništili uši. Vagao sam 48 kg, a prije točno mjesec dana u Zagrebu imao sam 75 kg. Prvi put nakon mjesec dana spavat ću pod krovom (na golom podu). Tu ostajemo u logoru. Život u logoru u Apatinu bio je ovakav: Hodali smo u luku Apatin na razne istovare sa šlepova na Dunavu, na okopavanje kukuruza i suncokreta napuštenih njemačkih polja. Ovamo su stalno stizali novi zarobljenici. Mnogi opet odlazili dalje, itd...

8. srpnja 1945.
Svi mi. u logoru Apatin, rođeni 1926. i 1927. godine, određeni smo za odsluženje vojske. Napustili smo logor i vlakom otputovali u Vrbas u mobilni centar III. Armije. To je za mene, kao i nas mnoge preživjele, bilo ponovno rođenje i nastavak novog života...

Original dnevnika moga "križnog puta" čuvam. Ovom prijepisu prilažem fotokopije. Dnevnik sam napisao s određenim emocijama na koje je veoma mnogo utjecala naša tragična sudbina u tim mladim danima života, sa strahom u kostima kojeg se ni dandanas ne mogu posve osloboditi, bez životnog iskustva i s 4 razreda osnovne škole, pa su forma, rukopis i moja pismenost tada, rezultat forme dnevnika, a za mene i dragocjeni povijesni dokaz što sam u tim mladim danima proživio i ostao živ... Ovo što sam ja proživljavao u koloni smrti, samo je jedan mali dio onoga što se u mnogim kolonama danima doživljavalo i ovo je samo moj doprinos potpunom rasvjetljavanju tragedije hrvatskog naroda vezane uz BLEIBURG...

Prijepis i fotokopiju mog dnevnika dostavljam gospodinu grofu Nikolaju Tolstoyu (ENGLESKA) koji je prvi načeo veo tajne o Bleiburgu 1945. god.; zatim dr. Marku Veselici iz Zagreba, koji se prvi javio iz Hrvatske, nakon 45 godina, poklonio i položio vijenac na spomenik svim palim Hrvatima od Bleiburga pa do Stjepana Đurekovića i sina mu u Kanadi, kao i mnogima za koje smatram da će se baviti, ili su se već bavili tragičnom poviješću hrvatskog naroda. Također ću i postaviti neka pitanja u vezi s tim, a o čemu do sada nije bilo govora:

- Zašto smo svi mi zarobljeni Hrvati, koji smo u prvom masovnom pokolju ostali živi, tjerani stotine kilometara pjcšice u Srbiju? Zašto nismo ostali kao zarobljenici raditi u Sloveniji, Hrvatskoj ili Bosni, već smo svi tjerani tako daleko da nas je još pola palo na tim marševima smrti?

- Tko je odgovoran što nas je u kolonama još nepunoljetna partizanska balavurdija ubijala šmajserima, dokazujući time svoju "muževnost" i snagu pobjednika? Gdje je tu bila ikakva humanost nad zarobljenicima redovne i punoljetne vojske?

- Tko je kriv za tzv. živčane napadaje (epilepsije) velikog broja partizana potkraj i poslije rata i do godinu dana? Medu nama nije bilo te pojave, a govorilo se da je to posljedica nekih injekcija što su ih dali zapadni saveznici partizanima protiv tifusa (doping za hrabrost)?

I još nešto, nismo samo mi bili patnici, patile su i bezbrojne hrvatske majke i očevi, čekajući godinama da će im se odnekud javili ili vratiti sinovi, Hrvati. Moja je majka završila u bolnici s teškom upalom zglobova koljena, jer je klečeći, sa svijećom u ruci, obilazila crkvu Marije Bistrice, moleći se za moj povratak, dok se još za moju sudbinu nije znalo! A u Sibinju još je danas živa jedna starica - majka Marija Peić, koja još uvijek očekuje i vjeruje da će joj se vratiti njena dva sina... Nikad crninu nije skinula. A kakav je policijsko-staljinistički režim vladao ovdje? Za mene je dokaz da sam ovaj moj dnevnik sada, nakon 45 godina izvukao iz skrovišta i javno mogu o KRIŽNOM PUTU objaviti svoja svjedočanstva...

Glavni krivac za sve žrtve na teritoriju tvorevine Jugoslavije u II. svjetskom ratu pa do danas, od žrtava kragujevačkih školaraca 1941. godine, preko žrtava srpske omladine na Srijemskom frontu, žrtava Bleiburga, Andrije Hebranga, sve do nedavno ubijenog Stjepana Đurekovića, ja kao najobičniji, do sada nepodoban građanin, tvrdim da je to kao prvi i glavni krivac "naš najdraži gost - ljubičica bela", pa onda ona gospoda Englezi koji su 1945. godine pali na ispitu humanosti i političko-ratne strategije!

I na kraju, ovaj kratak dnevnik posvećujem i ostavljam za trajnu uspomenu mojim unucima (i unučicama) Marku i Tomislavu (Tomislavov pradjed Dragutin Barčanec ubijen je pred Dravogradom), tj. mojim potomcima kako bi znali koju Scilu i Haribdu su prošli njihovi djedovi samo zato, jer su pripadali nesretnom hrvatskom narodu!

Stjepan Dragičević

HRVATSKI DOMOBRAN broj 4/97